

Kiem Kracht

Stichting Zaadgoed:
voor biologische zaadwinning
en zaadverbetering
Hoofdstraat 24,
3972 LA Driebergen
email: info@zaadgoed.nl

Voorjaar 2002

Waarom Stichting Zaadgoed?

De biologische landbouw heeft rassen en zaden nodig die zijn aangepast aan de biologische teeltwijze. Deze wil goed smakende en gezonde voeding produceren zonder kunstmest, chemische bestrijdingsmiddelen en gentechnologie. Die onnatuurlijk hulpmiddelen zijn ook helemaal niet nodig, want een biologisch ras heeft uit zichzelf een brede weerstand en kan met een diepe beworteling zelf voldoende voedingsstoffen uit de bodem of organische mest halen.

Klein probleem: om zo'n ras te ontwikkelen is wel veel veredelingswerk nodig, veel meer dan er tot nog toe wordt gedaan. Stichting Zaadgoed is opgericht om biologische zaadteelt en veredeling te stimuleren. Zij doet daartoe samen met boeren rassenproeven en bundelt de kennis en krachten met internationale partners.

Bent u enthousiast over de doelstellingen van Stichting Zaadgoed, word dan donateur door € 10,- (of meer) over te maken op giro 800 008 t.n.v. Stichting Zaadgoed te Driebergen, o.v.v. uw naam en volledige adres.

Oude rassen uit de vrieskast halen

Genenbanken kunnen een belangrijke rol spelen bij de biologische veredeling. De zaden die er liggen opgeslagen vormen een rijke bron van genetisch uitgangsmateriaal: landrassen (de eerste door boeren in cultuur gebrachte wilde planten), oude rassen en wilde verwanten van onze cultuurgewassen. Dit voorjaar zullen enkele tientallen uienrassen uit de collectie van de Nederlandse genenbank (het CGN) worden uitgezaaid. Een bijzonder project, niet alleen omdat het zaad hoogstwaarschijnlijk gunstige eigenschappen bevat voor de biologische teelt, maar ook omdat uientelers zelf betrokken zijn bij de selectie en veredeling.

Annemieke van Roekel

Loek van Soest, hoofd van de groep Gewassen en Voorraadbeheer van het Centrum Genetische Bronnen Nederland: "We hebben 35 uienrassen geselecteerd, die variëren in vorm, kleur en smaak en diverse andere eigenschappen. Drie Nederlandse en een buitenlandse uiengroep zijn vertegenwoordigd, waaronder de Zeeuwse bruine, een echte bewaarui, en de Ronde Rijnsburger, die geschikt is voor directe consumptie.

De buitenlandse groep bevat onder andere Russische, Poolse, Bulgaarse en Tsjechische rassen. De geselecteerde rassen zijn landrassen of uit het verkeer genomen rassen, geen wilde verwanten."

Het is de eerste keer dat het CGN met Nederlandse biologische veredelaars samenwerkt. "Het uienproject is een verdelingsexperiment," zegt Van Soest. "De 35 rassen zullen in het eerste jaar in groepen worden uitgezaaid en beoordeeld. Daaruit worden geschikte planten geselecteerd, waaruit we in het tweede jaar na open bestuivingen een nieuwe 'genenpool' vormen. Dit materiaal wordt in het derde jaar bij enkele uientelers geteeld, die vervolgens zelf hieruit gewenste plantentypen selecteren. Omdat de telers zelf kiezen welke planten zij interessant vinden, is dit project een voorbeeld van 'participatieve veredeling'."

Loek van Soest

Expedities

Vroeger, dat wil zeggen zo rond 1900, was het nog heel gewoon dat boeren zelf hun zaaizaad vermeerderden en veredelden. In de loop van de twintigste eeuw is de zaadproductie- en veredeling overgenomen door gespecialiseerde zaadbedrijven, die zich richtten op een veel kleiner aantal uniforme rassen. De door de boeren geproduceerde 'landrassen' zijn in onbruik geraakt omdat ze niet meer voldeden aan de eisen die de moderne landbouw stelde. Ook voor de oude, ooit populaire rassen kwamen steeds weer nieuwe, moderne rassen in de plaats.

Gelukkig zijn de oude rassen voor een groot deel bewaard gebleven. Behalve landrassen en oude rassen beheren de genenbanken zaden van wilde verwanten van onze cultuurgewassen. Bij het CGN liggen maar liefst 23.000 herkomsten van 25 cultuurgewassen opgeslagen. Wereldwijd zijn er wel honderdvijftig nationale genenbanken en daarnaast nog vele particuliere veredelingsinstituten en andere instellingen die dit 'landbouwerfgoed' beheren. Jaarlijks wordt veel materiaal aan diverse gebruikers geleverd.

Gitzwart uienzaad van de Wageningse genenbank

De verzameling van het CGN wordt voortdurend uitgebreid. Van Soest is voor dit doel regelmatig gereisd naar de 'oorsprongsgebieden' van onze cultuurgewassen. Zo heeft hij in Oezbekistan en Kirgizië landrassen en wilde verwanten van de ui verzameld die nog niet in de CGN-collectie voorkwamen. De landrassen vond hij op lokale markten en de wilde uien vond hij tijdens een expeditie in de bergen.

Kiemkrachtig tot wel honderd jaar

De uiencollectie is een van de basiscollecties van het CGN. De overige basiscollecties van het Wageningse instituut, dat onderdeel is van Wageningen Universiteit en Research Centrum, zijn sla, aardappel, komkommer, paprika en kool (Brassica). Van Soest: "Over welke basiscollecties de genenbanken beheren bestaan internationale afspraken. Het zaad wordt hier diepgevroren of gekoeld bewaard. Het diepgevroren zaad (-20 °C) blijft tussen de dertig en honderd jaar kiemkrachtig. Gekoeld zaad (+4°C) blijft kiemkrachtig tussen twintig en 35 jaar. Regelmatig worden tests op kiemkracht gedaan en als dat nodig is wordt het zaad opnieuw uitgezaaid, zodat het verse zaad opnieuw kan worden ingevroren."

Natuurlijke en menselijke selectie

De landrassen zijn genetisch gesproken zeer divers en vaak geschikt voor regionale teeltomstandigheden. Want dergelijke rassen zijn tot stand gekomen tijdens een eeuwen durend proces van zowel natuurlijke als menselijke selectie, wat een enorme verscheidenheid in kleur, vorm en smaak heeft opgeleverd. Oude rassen zijn genetisch uniformer en geliefder bij veredelaars omdat het verdelingswerk minder tijd kost. Wilde verwanten zijn vooral interessant vanwege hun ziekteresistente eigenschappen, maar het verdelingswerk is tijdrovend.

Biologische telers zijn echter niet alleen op zoek naar ziekteresistente eigenschappen, omdat zij door de teeltwijze gezondere planten hebben die al veel weerstand hebben. Van Soest: "Voor de biologische

zaadveredeling kan het materiaal uit de genenbank goed van pas komen. Want voor biologische telers zijn bepaalde kenmerken juist belangrijk die in een modern hoogveredeld ras niet altijd meer aanwezig zijn, zoals diepe beworteling, de vorm van de plant, de plantgezondheid en de smaak..."

Jos Jeuken

'Ik heb wat met uien, knoflook en bieslook,' zegt Jos Jeuken. 'De ui vind ik een mooi gewas. Alles aan de ui is eigenlijk mooi. Zowel de goudgele bol die schoon uit de grond komt, als de stengel en de bloem. En voor de mens is de ui een gezond en lekker gewas.' Samen met enkele collega-boeren werkt hij mee aan het uienproject, dat in samenwerking met het CGN wordt uitgevoerd. Iets wat vroeger heel normaal was – namelijk dat boeren zelf aan rassenveredeling deden – gaat nu weer gebeuren. De uientelers zullen zelf planten selecteren die voortkomen uit zaden van oude rassen uit de collectie van de Nederlandse genenbank. Jeuken teelt behalve uien ook kruiden en zaadgoed op zijn biologisch-dynamisch bedrijf in Swifterbant in Flevoland.